

(Да ли Србија заборавља властито искуство?)

Српско друштво притиснуто економском кризом, у раскораку између прокламованог (нео)либерализма и растућег захтева за интервенцијом државе, оптерећено нерешеним државним питањем и у очајном покушају да спас нађе у окриљу Европске уније, налази се пред још једним изазовом који га може увести у нови циклус самодеструкције.

Реч је о форсираном захтеву да северна покрајина добије „статут“, практично паралелне државе. Мора упасти у очи тврд и бескомпромисан став оних који су стали иза оваквог предлога статута. Остало је да Србија донесе закон о преношењу надлежности на покрајину. На спекулације у јавности да ће доћи до измена статута, како га је предложила Скупштина Војводине, портпарол ЛСВ наговештава да „ЛСВ сигурно неће гласати ни за какав нови статут ни у Скупштини Војводине, ни у Скупштини Србије и ако ДС то намерава да уради мораће да нађе другог коалиционог партнера, јер без наших посланика тај статут не може да прође у републичкој скупштини“ (Политика, 7. март 2009).

Почело је олаким пристајањем и доношењем Омнибус закона (2002) којим је покрајина добила 20 области надлежности, потом је уз пропагандну грмљавину усвојен „историјски“ грб, а затим једна по први пут осмишљена застава (2004). Компромисни Устав из 2006. легализовао је те симболе и наговестио прављење статута. Сада, када ваља испоштовати уставну реч као да се постаје свесно куда се кренуло, као и да ли се може са већ виђеног и потврђеног пута (Словенија, Хрватска, Црна Гора, Косово). Мађарска страна се држи мудро резервисано. Пал Шандор изјављује да је степен аутономије српско-српско питање које би требало да дефинишу Београд и војвођански Срби (Вечерње новости, 16. март 2009).

Прављење тензија и ултимативно понашање нестрпљивих промотера будућег статуса подсећа на "конструктивно" понашање некадашњих југословенских република које су дерогирале минимум савезних функција у своје време и које су своје (републичке) амандмане браниле до последње запете. Успут, као форма рушења и слабљења заједничке државе користила се могућност неуплаћивања доприноса у савезни буџет. Да ли ћемо у веома кратком времену, мањем од десетак година (колико је било потребно за политизацију Црне Горе за одвајање, нпр.) проживети већ виђено уз

Пише: Миле Бјелајац
уторак, 17 март 2009 20:07

медијацију страног фактора.

После прославе Дана доношења Устава СФРЈ 1974. године коју је медијима уприличио лидер ЛСВ Ненад Чанак, да ли ваља очекивати прославу дана када је укоричена "Плава књига" или дана када је објављена књига Јована Мирића Систем и криза или 4. јануар, дан када је 1973. због своје слободне речи поводом уставних амандмана марта 1971. професор Михаило Ђурић осуђен на казну затвора.

Допринос слављеника

Проблем остваривања идеја са политичке маргине почиње онда када одлучујуће политичке снаге у држави ради натегнуте већине у парламенту, због једног или два гласа преваге, прихватају сваку врсту компромиса, па и уцене на рачун битних државних интереса. Некада у СФРЈ, а данас у Србији, поново се конфедерализација најачих политичких странака стрмоглаво претвара у слику будуће лабаве заједнице са добрим изгледом да се притисци са стране настављају, да се нуде "добре" услуге и поново примењују двоструки стандарди.

Слављеник није учествовао у некадашњем креирању асиметричне федерације, али је вехементно кренуо да на развалинама СФРЈ, на уштрб Србије, задобије 1991. Војводство.

Немачки дипломата и амбасадор Герт Аренс (Геерт-Хинрицх Ахренс), са дугогодишњим искуством у медијацији југословенског конфликта и некадашњи члан Радне групе за мањине Конференције о Југославији, подсећа читаоце у својој књизи Дипломатија на рубу он тхе Едге (Дипломацу он тхе Едге, 2007, 250-251) на већ заборављене активности актера данашње политичке сцене у Србији.

Пише: Миле Бјелајац
уторак, 17 март 2009 20:07

Аренс пише да је Чанак 23. децембра давне 1991. године послао лорду Карингтону (Carrington) и Конференцији о Југославији једно писмо са три прилога. Први је био Меморандум о Војводини поводом одлуке Европске заједнице од 16. децембра да призна нове независне републике. У другом прилогу је био Поднесак Уставном суду СФРЈ против укидања статуса Војводине према уставу из 1974. и трећи прилог Податци и чињенице о Војводини

Меморандум

је обзнанио да историјски услови из 1945. када је Војводина придружена Србији и Југославији више не важе и да у будућности Војводина треба да буде конфедерална јединица Србије и, ако то Србија не прихвати, независна (!), неутрална и демилитаризована држава. Територије северно од Саве и Дунава које је Србија анектирала, захтева Чанак, морају бити враћене новој држави. Један од разлога за давање независности је и тај што је "потчињавање Војводине било ком центру (Београд, Будимпешта, Беч) увек било на штету једне од популација". Даље се у Меморандуму наводило да је Војводина била заинтересована за опстанак Југославије, чак и као лабаве федерације. Карингтонова конференција није реаговала.

Са таквим гледиштем Конференције слагао се и Аренс. Он је у поверљивој ноти од 9. октобра 1993. за копредседавајуће Конференције о бившој Југославији, навео да нема разлога да Конференција подари војвођанским Србима аутономију vis-à-vis других Срба и да се концентрише само на положај Хрвата и Мађара.

Медијски познатија и врло често цитирана Сабрина Рамет пише, да ако је до распада Југославије 1991. било незамисливо да Војводина буде независна, од децембра 1991. Чанак је то учинио "замисливим". (Рамет, Балкан Бабел, 345-346).

Данас, као да се поново нека публицистичка и научна имена инструментализују у промовисању старих идеја наших актера. Износе се "аргументи", једне чињенице прећуткују, а друге "тумаче". Ни стране државе не стоје по страни. Пратимо ширење предрасуда. Поново се цитира Крис Бенет (Chris Bennett, Yugoslavia's Bloody Colaps, 211) који је својевремено вехементно наводио да "аутономисти" који се опиру централизацији имају корене у "староседеоцима", а они који су подржавали Милошевићеву политику окупљања Срба у једној централизованом држави, су били углавном дошљаци после 1945. године. Сабрина Рамет ће овоме додати да је српска националистичка политика на таласу демонстрација из 1988 довела већ 1990 до

Пише: Миле Бјелајац
уторак, 17 март 2009 20:07

снажних анти-мађарских осећаја међу "централистички-орјентисаним" Србима (Рамет, Балкан Бабел, 11). Ламентирајући о "природним" границама Србије (1878) овоме се на свој начин придружио и Холм Зундхасен у Историји Србије (Gechichte Serbiens, 2007)

Таквом виђењу стиже подршка од једног броја стручњака са домаће сцене. Тај приступ подразумева да није постојала жеља Срба за уједињењем са матицом, да је "национализам" пројектован у Београду као једна, чак и за оно време ретроградна визија. Такође, такав приступ потиरे жеље оних других да са Србијом праве ширу јужнословенску или српску државу. Транспонирати данашња мерила у оно време није научно легитимно, јер је прошло имало своја мерила и мора се упоређивати са стандардима оног времена. Кад је реч о људским правима и она спадају у сегмент прошлости. Управо њихово драстично, базично кршење на тлу Отоманског царства може да објасни начин на који су дочекани ослободиоци 1912. године. Овај смер интерпретације српске прошлости превиђа и сав онај сет економских мотива оног времена да се држава прошири, да добије излаз на море и избегне замке блокаде. Економски развој и снажење били су виђени као императиви. Ту потребу Србије су признавале оновремене велике силе, па и оне ненаклоњене, одобравајући јој економски излаз међународно контролисаном пругом до једне слободне луке на албанском приморју.

Како се брзо заборавља

Да ли поводом "прославе" Устава из 1974. треба подсећати на генезу тог и сличних историјских компромиса који су имали своја исходишта, намере и последице. Опсесија великосрпском хегемонијом је исходишна тачка многих од њих и "крсташки рат" против ње се доживљава као легитиман. Забринутост за опстанак Југославије (а данас Србије) се третира као сумњиво дело, ако је долазила из Србије или од Срба могла се етикетирати као српски национализам (шовинизам, великосрпске претензије), а ако је долазила од других националности, етикетирана је као унитаризам.

Уставне промене 1971, прва етапа

Академик Душан Биланџић је још у расправи поводом књиге Јована Мирића *Систем и криза*, одржане у децембру 1984, потом и у књизи *Хрватска модерна повијест* (1999), оценио период између 1965. и 1974. као време када је Хрватска била у улози остваривања титовско-кардељевске идеје конфедерације и прегрупирања политичких снага, које ће у доба завршнице југо-кризе Васил Тупурковски назвати "неприципијелна коалиција". Биланџић потврђује да је Кардељева платформа из 1956. била да се Југославија трансформише у конфедерацију или савез суверених држава. Он пише да су "оба (Тито и Кардељ) била свјесна да на путу стварања њихове визије стоји великосрпска идеологија као главни противник, без обзира тко се налазио на челу Србије". Биланџић ће тачне оцене професора Михаила Ђурића из марта 1971. о скривеном значају и смислу уставних промена које је раније (Хисторија СФРЈ, 1984) квалификовао као израз српског национализма, у новом издању (1999) испустити. Мада, ни тада, не пропушта да помене да су расправе на Правном факултету и Удружењу књижевника 1971. биле аргументи српског национализма '80-их.

У поменутој расправи о књизи *Систем и криза*, Биланџић је упознао присутне са тада новом чињеницом у јавности да је Тито 1977. године, поводом дискусија у Србији о покрајинама, подржао уставне принципе и саветовао да се о томе не отвара расправа. Ради се у ствари о састанку представника ЦК Србије, ЦК Војводине и ЦК Косова са Титом који је био позван да арбитрира у спору Републике са покрајинима 27. јула. Том приликом, одбачена је тзв. "Плава књига", експертски материјал о дотадашњим проблемима (кадровска питања, народна одбрана, планирање, судство, безбедност и др). У страху од отварања "српског питања", део српског руководства оценио је "Плаву књигу" неприхватљивом и затражио је Титову арбитражу.

Кардељ у етапама

Ако је можда неке сумњива Биланџићева информисаност о намерама Бакарића и Кардеља, па и држању Тита, дајмо реч самом теоретичару те политике. Едвард Кардељ је током расправе у Уставној комисији поводом амандмана XX (на устав из 1963) рекао дословно следеће:

Пише: Миле Бјелајац
уторак, 17 март 2009 20:07

"Није питање у томе да ли је Југославија савезна држава или савез држава? За нас је то на крају крајева сасвим споредно питање, јер морамо да нађемо она решења која одговарају интересима народа Југославије ... Промене су толико дубоке да се не може говорити о федерацији у класичном смислу речи, иако ми и даље употребљавамо ту реч ... и да ни сада нећемо казати последњу реч о томе какви треба да буду односи међу нашим народима и народностима ... Једино што ту недостаје и што бих ја додао је "и у аутономним покрајинама (у чл.1.)."

После дискусија, чак и оних са Косова (Ф. Хоџа) и Војводине (И. Рајачић), Кардељ се повлачи у потпуном радикализму и констатује: "Очито је да данас нисмо спремни да прихватимо такав положај АП унутар републике, да оне буду изједначене са позицијом република у Федерацији".

Како је сам најавио, оставио је ово за неку наредну фазу која је врло брзо наступила у току припреме Устава из 1974.

У исто време, сваки предлог да се на основу историјског права, али још више искуства, форме аутономне области-покрајине уграде уставним променама и у друге републике, дочекује са багателисањем, исмијавањем или етикетирањем предлагача. Ако се подсетимо да је предлог (Моша Пијаде) за увођење аутономних области на тлу републике Хрватске у нацрту устава из 1946. глатко одбијен, нови су се појавили 1970. у светлу пораста хрватског национализма у Хрватској. Тако је једновременно у хрватском Сабору и Савезној Скупштини поднет истоврсан предлог од стране народних посланика да се Србима на простору Крајине гарантује територијална аутономија. Предлагачи нису имали на уму само тадашње, погоршане друштвене прилике које су Србе подсећале на егзистенцијалне претње после 1939. године, већ и неискорењен шовинизам који повремено избијао, али до 1969. није имао приступа медијима. Имали су на уму да су неке гарантоване политичке и културне тековине постепено и лако укидане. Укинута је прво Клуб вјећника Срба у Сабору Хрватске, укинута је потом Етнографски музеј Срба у Хрватској, а почетком '60-их и посебно одељење са тематском поставком у Етнографском музеју Хрватске. Када је ЦК СКХ иницирао дискусије о положају хрватског језика, уплитање Матице Хрватске и потоња политизација обновили су сумње Срба у коначне намере дела хрватског политичког руководства. С друге стране, Срби су уочавали забрињавајући тренд неулагања у развој некадашњих устаничких крајева што је резултирало одласком младих генерација и њиховом асимилацијом у јаким градским центрима.

Генерал Гојко Николиш је 1967. године у својим писмима Титу и Бакарићу (на које му

Пише: Миле Бјелајац
уторак, 17 март 2009 20:07

никад нису одговорили) излагао врло детаљно одсуство бриге Републике за развој тих крајева и подсетио колико је и сам чинио као посланик, али узалуд. "Тражио сам", писао је, "да Република проучи и трасира путеве којима би требало да се креће привредни развитак. Одговори су били углавном овакви: сада имамо много пречих послова и тежих пројеката. Морамо најпре смирити ситуацију у крајевима који нам за

време НОР нису били, нити су сада, потпуно политички склони. Кордун је наш, јер је то доказао у рату. Кордун треба и сада да буде стрпљив и ми рачунамо на његову политичку свест.

Морам да кажем да сам послушао овакве одговоре и да сам се енергично супротстављао народу када је постављао питање: 'А шта је с нама? Зашто се сада даје најпре онима који су у рату били против нас?'

Своју резигнацију сажео је у следећим пасусу: "Страхујући, да ми се не пребаци да вучем на свој крај, ја сам, као и многи други, веровао у некакву 'апсолутну правду' у Федерацији и Републици. Истовремено нисам могао да превидим чињенице да ипак свако вуче на свој крај, да се из државне касе деле средства, не по некој 'апсолутној правди', него зависно од тога који крај има своје представнике ближе државној каси. Период централизма, дакле, може се за ове крајеве сматрати изгубљеним. Ушло се у период децентрализације и самоуправљања са бременом нерешених питања која су у другим крајевима била више или мање решена у претходном периоду. У најновијем периоду, после реформе, Кордун, Лика и делимично Банија нашли су се у положају да по трњу привредне реформе треба да трче босоноги упоредо са онима који су се претходно добро обули. Не могу се отелотворити осећању да је стрпљивост овога народа, на коју се толико позивало, у ствари изиграна." (Г. Николиш, Записи под притиском, 1988, 239-253)

На захтеве Срба да добију аутономну српску област – покрајину један од одговора је био да не може конститутивни народ тражити права као да је мањина. Међутим, исти аргумент није потезан када је Војводина у питању. ЦК СКХ је одбио идеју да се у Сабору Хрватске формира клуб Срба посланика. Уопште, одбијала се свака помисао на федерализацију Хрватске (Дубровник, Далмација, Истра).

Бакарић је у сусрету са Србима у Топуском 30. септембра 1971. на циничан начин исмејавао ту идеју: "Ако Срби у Хрватској кажу да су српски народ у Хрватској, онда то треба поштовати, и то ће ући у Устав ... ту се нема што мијењати ... ако говоримо о федерализацији, она је нереална, јер мора имати неке територијалне јединице и, према томе, овдје, међу овим мјешаним становништвом није могућа ... Говоримо ли у шали, поставља се питање ... који је главни град тих Срба – је ли то Београд или Книн?" (Д. Биланџић, Хрватска модерна повијест, 622)

Прва неслагања и сумње

Јавност некада није могла да листа ове магнетограме, али су информације отицале, коментарисало се и наслућивало. Расправљало се на партијским и скупштинским форумима, али и научним установима и Клубу књижевника.

Професор Михаило Ђурић је на расправи о тексту уставних амандмана, одржаној у марту 1971. године на Правном факултету у Београду, тачно констатовао "да предложена промене из основа мења карактер досадашње државне заједнице ... том променом се ... одбацује сама идеја једне такве државне заједнице југословенских народа." Истакао је да "нема потребе да се овде нагађамо да ли нестрпљење и нетрпељивост код оних који ове промене ... захтевају долазе отуд што они добро знају шта тиме добијају, односно да ли збуњеност, нелагода и оклевање код оних којима се те промене натурају долазе отуд што они тачно знају шта тиме губе."

"Треба бити начисто с тим да је Југославија већ данас готово само географски појам, будући да се на њеном тлу или, тачније, на њеним развалинама, и то под маском доследног развијања равноправности између народа који у њој живе, успоставља неколико самосталних, независних, чак и међусобно супростављених националних држава. То је чињеница којој смело треба погледати у очи."

"Уколико још нешто и остаје од ње (Југославије), то је само зато да би смо у следећој, такозваној другој фази промене имали још шта да приведемо крају."

Ђурић је жалио што је до тога дошло и што ће се поново и непотребно отворати српско питање: "Жалим због тога што нас овај процес враћа далеко унатраг, у прошлост, на питања наших очева и дедова, на питања која историјски више нису и не могу бити наша. Одбијам да прихватим национално и државно опредељење као основно, најважније, најсушаственије људско опредељење ... упркос што их једно злосрећно настојање тако упорно повампирује у нашем простору." (Ј. Тркуља (пр.), Злочин над мишљењем, Осуда и изгон Михаила Ђурића, 2005)

Пише: Миле Бјелајац
уторак, 17 март 2009 20:07

Ове пророчке анализе остале су актуелне и до данас у Србији, за разлику од других делова бивше Југославије које су одавно заборавиле шта то беше Устав из 1974. године. Претња немачког амбасадора Андреаса Цобела да ће непослушној Србији запалити Војводину и Санџак може само да је подсети на већ виђено из претходних четрдесет година.

Ђурић је можда знао, а можда није, колико су се одупирали Марко Никезић па и Милентије Поповић, да не помињемо председника Скупштине Дражу Марковића, свакако у то време боље информисаних.

Отпор и немоћ српског руководства

Српско руководство није успело да спречи онај део уставних промена који ће породити силна каснија исцрпљивања, драму економске нефункционалности и државне кризе. Није успело да предупреди реформе које су у бази имале премису "слаба Србија, јака Југославија", како је то касније отворено говорио Лазар Колишевски.

Некадашњи лидер Маспока Мика Трипало ће у својим мемоарима назвати срамним подсећање (1988) на његове изјаве из '70-их да "Србију треба сломити, али је треба сломити тако што ћемо јој одломити оба крила, обе покрајине". Међутим, остала је упамћена и забележена његова изјава током посете Црној Гори, за вечером са руководством ове републике где је присуствовао и Вељко Влаховић – "Србију ћемо свести између Ужица и Београда". О овом инциденту је др Жарко Булајић, председник Извршног већа Црне Горе известио свог колегу у Србији Миленка Бојанића, а он Марка Никезића. Револтиран, Никезић је 14. марта 1971. у присуству Влаховића исто пренео Титу после његових замерки на рачун Србије. Тито се збунио, а Влаховић је кукавно ћутао.

Претходно, Никезић је 11. марта одбио код Тита захтев да се смењује председник Скупштине Србије Дража Марковић по жељи Кардељевој, у "четири ока". Дража је био сметња замишљеним уставним, и "посебно је нервирао Кардеља". У наставку овог непријатног разговора Никезић је био резолутан, бранећи се од оптужби да Србија пружа отпор уставним променама и да допушта раст национализма. Друговима је рекао да се тако озбиљне ствари морају расправити на форумима те да се "не могу вршити уставне промене на пречац и погрешна је оријентација да треба извршити реформу упркос Србији, против Србије, јер ми нисмо против промена, али да се договоримо

Пише: Миле Бјелајац
уторак, 17 март 2009 20:07

заједнички како и шта мењати". Рекао је: "Ако мислите да уведете принудну управу у Србији, биће лома". Како се Никезић касније присећао: "У ствари, Србија је сметала хрватском руководству и тадашњој Титовој линији". Кардељ ће ускоро мимо питања Србије за подпредседника Уставне комисије именовати Милоша Минића.

О хтењима хрватског руководства, али и њиховим фобијама и предрасудама, Титовој подршци, писаће протеклих година у својим мемоарима Мика Трипало и Савка Дапчевић, али ће је можда понајбоље одсликати Дарко Худелист (Туђман, Биографија, Загреб 2004). Он је дијагностиковао четири политичке оријентације у модерној хрватској историји у којој су Бакарић и Тито спадали у "другу", једнако као и Грго Гамулин 1970, која би се могла назвати "хисторијска перспектива рјешавања хрватског националног питања" и која је свој кров у једној етапи добила Уставом из 1974. То је још увек била комбинација класног и националног. "Трећој" оријентацији су припадали Трипало и Дапчевић-Кучар. Она је подразумевала суверену Хрватску у авнојевским границама. Њихов покрет своју леву оријентацију није искључиво везао за југословенску идеју и државни оквир, а националном је дао примат над класним. "Четврта" оријентација, Туђманова, била је на трагу Мачека, Павелића и Лубурића. Подразумевала је слободно хрватско у повијесним границама. За Туђмана није никад било спорно да је претпостављао границе Бановине Хрватске тзв. авнојевским границама. Худелист отворено каже да је Туђманова идеја ХДЗ-а основаног 1989. изникнула "управо из 11. 'темељног начела' Лубурићеве 'Декларације о темељним начелима и дужностима хрватских бораца за ослобођење Хрватске' из 1961. као и идеје помирења из 1964. (Туђман, 618).

Плава књига

Подсетимо да је било потребно да прођу свега две године од прихватања Устава 1974. године, па да се у Србији искажу његове негативне последице на плану функционисања целине и односа аутономних покрајина са матичном републиком. Председништво Србије је тада формирало радну групу која је имала задатак да припреми радни материјал за расправу о проблемима којој ће у завршници бити укључен сам Тито и који је пресекао тај покушај како смо претходно навели. Материјал је био завршен и предат 5. јануара 1977. Кроз максимално углађену форму квалификација, недвосмислено су наведени проблеми у функционисању на нивоу Федерације и њеним органима,

Пише: Миле Бјелајац
уторак, 17 март 2009 20:07

Скупштине СР Србије, Председништва СР Србије, Извршног већа (владе) Србије, Савезног извршног већа, Републичких органа управе, Врховног суда Србије и Републичког јавног тужилаштва, Републичког савета, на плану остваривања обавеза Републике на пословима народне одбране, унутрашњих послова и безбедности, у привредном систему, економској политици, планирању и политици развоја, на пољу образовања, културе и науке. Није заобиђен ни спорт, физичка култура и информативна делатност. Наведено је низ драстичних примера, а подсетимо "нова пракса" се уходавала тек две године. Установљено је да се исказале тенденције да се ионако сужен број функција Републике на целој територији (чл. 300 Устав Србије) не реализује и да је из тог домена донет најмањи број закона, а да се донети прописи углавном примењују само на "ужем" подручју ван покрајина. "Може се чак уочити тежња да се потврда аутономности, самобитности и равноправности покрајина тражи у оријентацији на решења која ће се разликовати у односу на она усвојена у Републици ван покрајина", па се наводи пример одвојеног рада на три кривична законика. Почело је затварање информативних и просветних система, па чак и спортских такмичења. Такође је истакнуто да у савезним органима делегати из СР Србије и покрајина наступају неусаглашено, да је само једном Косово било заинтересовано када је на дневном реду било питање помоћи неразвијенима. Друге републике су наступале организовано заступајући своје интересе, а Србија разбијено. У закључцима Плаве књиге бил о је упозорено да је доведена у опасност уставна улога и обавеза Републике Србије да – исто као и друге републике – уз остале своје карактеристике има својство и функцију националне државе српског народа:

"С обзиром на изражене тенденције дезинтеграције Републике као целине и на све изразитије диференцирање три одвојена подручја, слабо или само формално међусобно повезана, може се отворати питање да ли српски народ, равноправно са другим народима Југославије остварује своје историјско право на националну државу у оквиру југословенске федерације која почива на принципу националног самоопредељења." (Плава књига стр.94)

На крају, одбацивањем овог материјала и потребе да се о "српском" питању тада расправља, отворена су сва она питања са којима ће се мучити политички наследници '80-их. До тада, дезинтеграција минимума заједничког идентитета не само у Југославији него и Србији била је далеко више унапредовала.

Утицај ММФ на уставне реформе '80-их

Питање ревизије уставно-правног положаја покрајина поново је покренуто непосредно након рушилачких и масовних демонстрација на Косову 1981. Пратио га је страх политичких кругова у Загребу, Љубљани и Новом Саду да би таква расправа отворила озбиљну политичку кризу. Имајући то у виду партијски врх Србије је крајем децембра 1981. на 18. седници ЦК СКС одлучио да не тражи промену уставне позиције покрајина и смисла постојеће аутономије, али да притом изнађе могућности да република оствари унутрашње јединство на целој територији и буде, коначно, конституисана као државна и самоуправна заједница. Петар Стамболић је тада упозорио да се "СР Србији оспоравају она својства која она има као национална држава српског народа и других народа који живе у њој". Упркос свему, седница је завршила закључцима да се државне функције покрајина (општенародна одбрана, државна безбедност и вањски послови) обједине на нивоу републике. Ни касније иницијативе Србије за промену устава нису наилазиле на разумевање осталих. Рад Савезне комисије за политички систем, основане на XII конгресу СКЈ смишљено је опструиран. Страх од дезинтеграције и распада државе постајао је све реалнији. На 18. седници ЦК СКС у новембру 1984. на дневном реду су била питања државног уређења и ситуације на Косву потврђена је чињеница да је широко распрострањена свест да се прети дезинтеграцији Југославије и Србије. Партијски врх није био задовољан постигнутим у претходне три године. Незадовољство се односило како на привредну аутархију (посебно нефункционалност великих система) тако и на слаб ефекат донесених закона о народној одбрани, унутрашњим пословима и држављанству, као и других 40 правних аката. Преговори о ревизији Устава које су српски руководиоци водили са руководством других република нису дали резултате. Ова настојања су и у Приштини и Новом Саду доживљавана од тамошњих руководства као "угрожавање аутономије и наметање законодавне дисциплине етатистичко-централистичким методом". Предрасуде о Србији као хегемону биле су пробуђене самом чињеницом да иницијативе долазе из Београда.

У исто време воде се расправе о књижи Систем и криза, што провоцира браниоце "лика и дела" да све оне који указују на повезаност кризе и конституције назову пезоративно кризолозима (Шувар) и ломе их опробаним методима. Шувар је грубо замерио организаторима скупа у Загребу (Градском марскистичком центру) што су организовали ту југословенску расправу и дали на неки начин сатисфакцију Јовану Мирићу.

Данас се често на тлу бивше СФРЈ прећуткује улога ММФ у инсистирању на променама уставног система као предуслова модерним реформама финансија и тржишта. Посебно се превиђају захтеви везани уз други Stand by аранжман да се укине апсурдно вето, укључујући право вета покрајина унутар Србије. О томе много отвореније пишу страни

Пише: Миле Бјелајац
уторак, 17 март 2009 20:07

аутори (J. Lampe, S. Woodward, J. Alcock, D. Johnston).

Сузан Вудворд подсећа да је на промоцију Милошевића утицало држање западних банака и владе САД због тога што је виђен као економски либерал и политички конзервативац који би имао ауторитета да имплементира реформе које су они захтевали. Лемпи и Олкок, као и Џонстонова, такође уочавају овај важан сегмент. Од утицаја за његову промоцију су била његова залагања у Крајгеровој комисији 1981. насупрот тзв. "доходашима".

Дајана Џонстон скреће пажњу да је "дужничка клопка" и потоњи захтеви ММФ који су подразумевали неопходне уставне промене, посебно ускраћивање права вета које је парализовало савезну владу, али и Србију, као предуслов привредне реформе изазвали реакције локалних лидера. Косовски локални лидери, предоминантно Албанци, одупирали су се свакој врсти реформе. "Према томе, да ли су тога били свесни или не, западни банкари и дипломати, тражећи од Београда да проведе крупне либералне реформе, самим тим су позивали на укидање аутономије Косова како је била дефинисана Уставом из 1974. године, што је Запад сместа осудио као неприхватљиву српску агресију на 'Косоваре'".

Након више од две године натезања бранилаца и реформатора, али највише под притиском ММФ, Председништво ЦК СКЈ предложило је републикама и Савезној скупштини 21. јануара 1987. око 120 амандмана на Устав из 1974. Амандмани су предвиђали и већу јурисдикцију Србије над покрајинама. Но, то ће, за оне који се сећају, бити тек почетак драматичне завршнице.

Да је отпор променама најчешће изазивала чињеница да је Србија на путу да поврати нешто од изгубљеног и наметнутог, сведочи резигнација одлазећих војвођанских функционера у октобру 1988. који су тада јавно (поједини) прозивали своје дојучерашње патроне из других средина за изјаве: "Ако нису против Србије, онда и нису потребне (покрајине)". То потврђују и накнадне интерпретација из нових држава наследница које оптужују Србију да је задржала представништво покрајина у Председништву СФРЈ и у другим органима Федерације. Да ли то значи признање да је систем из 1974. управо рачунао да ће покрајине увек бити уз друге, а не уз Србију?

(Мањи део текста је претходно објављен у недељнику НИН, 12.03.2009, под насловом Шта је Чанак тражио од Карингтона, Настанак концепта војвођанске државе.

Концепт конкурентске државе кроз „мали устав“ Војводине

Пише: Миле Бјелајац
уторак, 17 март 2009 20:07

)